

Illés Péter – Lehner, Andreas – Vörös Gabriella: Gyermekvilágok – Kinderwelten

A gyerekkor tárgyi világát feldolgozó múzeumi kiállítás- és programsorozat a személyes emlékek, élmények és történetek összegyjtésére majd interaktív bemutatására vállalkozott. A magyarországi és ausztriai múzeumi munkába bevont fiatalok és felnettek érdekes összehasonlításokat és bepillantásokat nyerhettek arról, mennyire különböznek a jelenkori gyermekvilágok egyénileg, történetileg és az egymástól politikai rendszerek által elválasztott régiókban.

GYERMEKVILÁGOK #2 – KINDERWELTEN #2

Múzeum és forrásközösség

A szombathelyi Savaria Múzeum, a Vasi Múzeumbarát Egylet, valamint az ausztriai Andreas Lehner Art&Projects és a Das Literaturhaus Mattersburg közgyűjteményi, magán- és civil szervezetek tudományos és társadalmi együttműködésében indult el a *Gyermekvilágok – Kinderwelten* kutatás és kiállítás 2006 novemberében. A közös munka a mai gyerekek jelenkori tárgyi környezetére fókuszált, miközben a jelen nézőpontjából igyekezett visszatekinteni a közelmúltban és valamivel régebben gyerek generációk világaira. A gyerekek tárgyi világának interaktív feldolgozásához a rendezvénysorozat és háttérmunkálatai már a kezdeti lépésektől folyamatosan bevonták a szervezetek környezetében lévő fiatalokat. A projekt korszakokat átívelő aktualitása, mondhatni univerzalitása – hiszen valamiképpen mindenki kötődik a gyerekkorhoz – egyben a múzeum és a befogadó helyi társadalom közötti kapcsolatépítésben is fontos szerepet játszott. Ehhez egyfelől a múzeummal együttműködő civil szervezetek és tagjaik kapcsolathálói jelentettek megfelelő alapot. Másfelől a csak áttételesen elérhető társadalmi kapcsolatok serkentéséhez elengedhetetlen volt, hogy a téma időnként, illetve huzamosabban megjelenjen az elektronikus médiában, a helyi televízióban, rádióban és internetes oldalakon. Ehhez pályázati felhívás és promóció teremtett megfelelő nyilvánosságot. A projekttől azt vártuk, hogy széles körben és karakteresen váljon érzékelhetővé a múzeum együttműködési törekvése a hozzá kapcsolódó közösségekkel és a szélesebb közönséggel.

A múzeum szempontjából a kulturális projekt központi célja egy olyan időszak kiállítás létrehozása volt, ami egyben átfogó kollekcióképzésre, vagy szelektált módon

gyűjteménygyarapításra is irányult. A közös munkára nyitott fiatalok és felnőttek számára a kísérőprogramok arra is lehetőségét kínálták, hogy személyesen vegyenek részt a múzeumi működésben. A projekt eredményei a múzeumi környezetben folyamatosan formálódó közösség aktivitásán alapultak. Ehhez a tervezett kiállítás teljes repertoárját csak és kizárólag a projekt során felajánlott tárgyakból kívántuk megvalósítani. Tehát nem a már meglévő múzeumi gyűjtemény egyes válogatott darabjait szerettük volna valamilyen régi/új kontextusba helyezni – ami a múzeumi működésre általánosan jellemző (re)prezentációs eljárás. A szombathelyi Savaria Múzeumhoz a múzeumbarátok egyesületén kívül más valódi közösség nem kötődik, ezért adott volt, hogy a kapcsolatépítést rajtuk keresztül indítsuk el.

A kiállítást megelőző gyűjtőmunkához kapcsoltuk a témára érzékenyítő múzeumpedagógiai programokat, amelyekben a múzeumi tárgyak játszottak kiemelten fontos szerepet. Külön gyerekeknek (12–17 évesek) és felnőtteknek, ennél strukturáltabb generációs bontás nem adódott. Tehát a kiállítás előkészítésével párhuzamosan olyan kulturális és közösségi akciók, múzeumpedagógiai foglalkozások zajlottak, amelyek fogódzókat nyújtottak a részt vevő nagyszülők, szülők, egykori és mai gyerekek tárgyi világának megközelítéséhez, és lehetőséget teremtettek a szükséges (ön)reflexív attitűd kialakítására. A Néprajzi Múzeum múzeumpedagógiai műhelyében a *Mentés másként: babahalom a lomban. Valóban?* című foglalkozás játékos formában kísérelt meg kialakítani a gyerekekben olyan érzékenységet, tudatosítható viszonyulást, amelynek segítségével mintegy „kívülről” láthatták saját személyes tárgyi világukat. A Szépművészeti Múzeum egyiptomi állandó kiállítása és a keresztény festészetet bemutató műalkotások közös értelmezése a történeti „gyermekvilágok” megismerését kínálta a fiataloknak. A Burgenländisches Landesmuseum (Eisenstadt) állandó kiállításában a gyermekkorhoz kötődő műtárgyakat és tárgytörténeteket ismerhettek meg osztrák és magyar közös workshop keretében. Ennek hangsúlyos része volt a mai gyerekekben felmerülő asszociációk kibeszélése és online feldolgozása.

Személyes tárgyakból személyes múzeum? „Ez nem múzeum”

A munka során a múzeumi térbe kerülő privát tárgyakkal a hozzájuk kötődő, de mások, idegenek számára többnyire rejtett jelentéseket, üzeneteket, történeteket is „begyűjtöttük”. Első lépésben azt szerettük volna elérni, hogy az összehasonlíthatóság kedvéért a nyugat-magyarországi határtérség magyar és osztrák oldalán élő gyerekek önállóan dokumentálják, mutassák be és értelmezzék a saját tárgyi világukat. A második lépésben a helyi média (tévé, rádió, internetes újságok) bevonásával pályázatot hirdettünk általános és középiskolás diákok számára szüleik, nagyszüleik, dédszüleik gyermekkorából fennmaradt családi emlékek gyűjtésére. Itt támaszkodtunk a múzeumbarát egyesület gyermekklubjára is. Végül 78 fő bevonásával indult el az együttműködésre és részvételre alapozott múzeumi feltáró munka.

A tárgyi és dokumentációs anyag gyűjtésébe tanulók és nyugdíjas felnőttek egyaránt bekapcsolódtak. A 2006–2007-ben induló projekt során a magyarországi és ausztriai résztvevők

közreműködésében közel félezer tárgy és jó néhány tárgytörténet gyűlt össze. A történetek különféle mélységű és intenzitású emlékeket hoztak a felszínre, amelyek közzétételét, illetve a projekt öndokumentációját saját internetes oldalon valósítottuk meg (lásd fentebb). Ilyenformán a tárgyfelajánlásokon keresztül a projektbe belépők egyben úgy is érezhették, hogy a múzeumi működés részévé váltak, hiszen a személyes életvilágaikhoz kötődő tárgyak és a róluk, velük kapcsolatos információk bemutatásával a határon átnyúló vándorkiállításban ideiglenesen az intézményt/intézményeket magát/magukat is megtestesítették.

Azt az élményt azonban, hogy a múzeum részévé válnak, a látogatók is átélhették, hiszen a közelebbi és távolabbi tömegkultúra tárgyi világa, a „gyerekkori kacatok” mindannyiunk számára otthonosan ismerősek lehettek/lehetnek – sokkal inkább, mint a látogatók megélt életvilágaihoz képest idegen múzeumi néprajzi műtárgyak –, legfeljebb a kapcsolódó történetek különböztek. A sajátos „egzotikum hatást”

Illés Péter: Ezt jól példázza a szombathelyi múzeumi vendégkönyv következő bejegyzése is: „A felnőtteknek gyermekkori tárgyakat és élményeket jelentett ez a kiállítás! Gyermekeinknek a mai játékok mellett csodálkozást. Ez nem múzeum, hanem az életünk része, ezért is állt közel hozzánk.” (2007. augusztus 4.)

a határ két oldalán „közhelyes”, illetve a múltbéli különféle korszakokat reprezentáló tárgyfelék együttes prezentációja jelentette, mint például számunkra az ausztriai takarékosági világnaphoz kötődő „Sumsi” persely, vagy osztrák szemmel egy magyarországi úttörőv megismerése.

A Szombathelyről induló kiállítássorozat helyszínei sorrendben a Savaria Múzeum (Szombathely), a Burgenländisches Geschichte(n)haus (Bildein), a Burgenländisches Landesmuseum (Eisenstadt) és a Néprajzi Múzeum (Budapest) voltak, amelyek az első tárlat anyagát mutatták be, kiegészítve egy-egy sajátos témafeldolgozással. Hartbergben és Oberwartban (Felsőőr) a kiállítások önálló projekteket valósítottak meg saját speciális témákkal (karácsonyi emlékek, burgenlandi romák gyerekkori emlékei).

A tárgytulajdonosokkal folytatott együttműködésben lényeges volt, hogy egyfajta „privát muzeológus” szerepet is felajánlottunk: a tárgyak tulajdonosai történeteik rögzítésére a néprajzi muzeológiában használt műtárgyleíró karton egy újrafogalmazott és aktualizált-egyszerűsített változatát használhatták. Ez a szakértői játék teljesen új szerepbe állította a múzeumot is: a muzeológus nem mint megkérdőjelezhetetlen tudományos szakember vett részt a projektben, sokkal inkább mint olyan ötletgazda és elméleti szakértő, aki a háttérben marad, és koordinátorként próbálja előcsalogatni, áramoltatni azokat a személyes tárgyakat övező kontextusokat, jelentéseket, amelyek megragadása egyéni kutatómunkával kevésbé, csak hosszas interjúzás és terepmunka révén volna lehetséges. Ezáltal a személyes tárgyak magánéletben meghatározó jelentősége vált érzékelhetővé, majd összegyűjtve, nyilvánosan bemutathatóvá. Ez merőben eltér attól a néprajzi muzeológiai megközelítéstől, amelyben az eredeti közegüktől elidegenített tárgyak életmód-rekonstrukciós, illetve történeti korokat illusztráló múzeumi funkciója a meghatározó. A tárgyak prezentációit az írásban megfogalmazott szubjektív

tárgytörténetek kísérték, és nem tudományos igénnyel megalapozott kidolgozott műtárgyleírások, tárgymeghatározások.

Az autoriter muzeológus-kutatói pozíció relativizálása már abban is megmutatkozott, hogy a magyarországi néprajzos-kultúrantropológus muzeológus egy múzeumpedagógussal, egy ausztriai szabadfoglalkozású művész-múzeumszervezővel és egy kultúratudományi projekteken dolgozó néprajzos-germanistával alkotott koordinátorcsapatot. Ugyanakkor külön feladatot jelentett a kapcsolattartás, a dialógus is az együttműködésbe belépőkkel (pedagógusok, magánszemélyek, diákok stb.). Az újabb kiállítási helyszíneken újabb belső szakértőkkel bővíthetett a koordinátorok „mikrohálózata”, a tárlatnak otthont adó múzeumhoz kötődve.

A közös munka során gyűjtött, igen heterogén tárgyi és szöveges anyag önálló számítógépes nyilvántartásba került (összesen 672 rekord, beleértve a csak fényképpel és szöveges interpretációkkal dokumentált ausztriai tárgyakat), külön kezelve a múzeumi műtárgyaktól. A két szféra közötti kapcsolat megteremtésének tere a dinamikus kiállítás lett. Vagyis az új helyszínek és ott együttműködő szakértők, lokális közösségek, egyének munkája eredményeként az „eredeti” kiállítás szabadon továbbfejleszthető volt. Ez a nyitottság elengedhetetlen, hiszen a gyermeki tárgykultúra rendkívül komplex, az egyéni életutak mentén túlon túl sokoldalú, ellentmondásos, parttalan, színes és nehezen átlátható.

A Savaria Múzeum néprajzi gyűjteményét viszont vásárlás útján sikerült tárgyakkal és tárgyegyüttessel (44 leltári tétel) gazdagítani egyetlen eladótól, valamint ajándékozás útján további 3 leltári tétellel egy másik személytől. A felajánlott tárgyak egy jelentős részét a projekt lezárása után a tulajdonosok nem igényelték vissza, így azok bizonytalan státuszban még ma is a múzeumi raktárban „várakoznak”. A projekt műtárgy-gyarápítási eredményeinek utóéletében fontos, hogy a 2012-ben megnyílt Vasi Múzeumi Látványtárban megtekinthetővé váltak a néprajzi törzsgyűjteménybe leltározott tárgyak.

A tárgyakon túl: a múzeum mint a párbeszéd helye

Alapvető kérdés volt, hogy a komplex társadalmi közegben létező gyermeki tárgykultúrát feldolgozó projekt a tárgyakban rejlő személyes tudásoknak vajon milyen mélységű feltárását, összegyűjtését és közzétételét képes megvalósítani. Egyáltalán, mi az, amit a „tárgyakon túl” gyűjteni lehet? A projekt folyamat kimenetelével kapcsolatos bizonytalanságot tovább fokozta, hogy a különböző gyermekkori valóságok, az ezeket „hordozó” feljegyzések és tapasztalatok két, egymástól politikailag szétválasztott régióból származtak. Minden kétely ellenére a gyermekkorral való szembesüléshez a személyesen megélt, valóságos élményekkel és fennmaradt emlékekkel kívántunk foglalkozni, de az objektívált feljegyzéseket és a különféle képes tartalmakat is igyekeztünk megragadni. Tulajdonképpen kezdetben elég beláthatatlan volt, hogy a perspektívák sokféleségében mire is bukkanunk majd.

Andreas Lehner – Barbara Meyer: „A saját élmények és a másoktól hallottak már a személyes

visszatekintésekben fotókkal, filmekkel, sőt fantáziaképekkel és álmokkal keverednek, így képek és érzések egyfajta elegyévé válnak. Ez az, amit emlékeknek nevezünk, és a saját, igaznak hitt történeteinknek tartjuk őket, pedig ha a dolgok mögé nézünk, valóság tartalmuk tekintetében már alig állják meg »tudományos« helyüket.” (Illés Péter – Lehner, Andreas – Tóth Kálmán 2007.)

Ez csupa olyan merőben szubjektív dolog, amivel a múzeumi műtárgyak nyilvántartásai, a gyarapodási naplók és leltárkönyvek, leírókartonok valójában csak ritkán foglalkoztak. Ilyenformán az újonnan felajánlott tárgyakat már csak azért sem lehetett a Savaria Múzeum néprajzi és helytörténeti gyűjteményében őrzött gyerekjátékokhoz és ruházatokhoz illeszteni, mert az egykori tulajdonosok műtárgyakhoz eredetileg kötődő személyes történeteinek és jelentéseinek rögzítése korábban nem számított hangsúlyosnak. Tulajdonképpen az eddigi múzeumi gyűjteményi tudáshoz képest egy teljesen új minőségű tudás és tapasztalat vált láthatóvá és megismerhetővé. Ami azonban a leglényegesebb, a kiállítás olyan ideiglenes gyűjteményként volt jelen a múzeumban, amelynek előkészületi folyamata alkalmassá tette az intézményt arra, hogy valódi párbeszédbe kerüljön a nyilvánossággal, befogadó környezetével.

Mivel a téma mondhatni univerzalitása egyszerre képes megszólítani a gyerekeket és a felnőtteket, akik akár együtt is látogatói lehettek a kiállításoknak, a tárlókban kiállított tárgyakat csak beszámoltuk, a szöveges interpretációkat egy kihelyezett számítógép-monitoron kínáltuk böngészésre. Vagyis a bemutatott tárgyakkal való találkozás kellő teret engedett a saját személyes történetek megosztására egymással a múzeumi térben, de a tárlat meghagyta a lehetőséget a mások, vagyis az ajándékozók történeteinek megismerésére is, ezeket azonban nem tekintette a kiállítás kizárólagos és elsődleges olvasatának. Akárcsak egy játékboltban, ahol az ember meghökken az árucikkek sokféleségétől, a látogató itt is lehetett válogató. Ha nem is termékleírásokat és használati utasításokat kapott az egyes „használt cikkekről”, egy apró személyes történetet mindenképpen. A felkínált helyzetben a kiállításra érkező iskoláscsoportok tagjai, vagy akár a családi és baráti múzeumlátogatáson lévő felnőttek választhatták azt is, hogy maguk is szabadon beszéljessenek a kiállított tárgyról. Vagyis a múzeumi tér mint a privát emlékezés helye maga is elég időt és teret kívánt engedni a belépőknek saját személyes történeteik, családi és én-mitológiáik megbeszélésére. A látogatók választhatták az elmélyülést is a már rögzített és felkínált történetekben, illetve a látogatói magatartás valamiféle spontán keveréke is kialakulhatott. Ezt a szabad játékosságot erősítette az Európa-szerte közismert *Ki nevet a végén?* társasjáték pályájára szervezett kiállítótér (a *családi emlékek, gyermekvágyak, játékok, szobavilágok, iskolai ifjúsági szervezetek* szelektált tárgycsoportjai), ami próbálta kizökkenteni a látogatókat a történeti és néprajzi múzeumi kiállításokra inkább jellemző linearitásból (pl. kronológiai, tipológiai), az egyoldalú szakértői narratíva passzív befogadásából. A „játékszabály” szerinti dobókockával lépegetés a kiállítás tárgyai között inkább a gyerekfoglalkozások szervezett keretein belül működött: ez segítette a gyerekeket abban, hogy otthonosan és feszültségmentesen mozogjanak a kiállítótérben. Ez a szerkezet azt is erősítette, hogy a kiállított tárgyak nem történelmi összefüggések bemutatását, illusztrációját szolgálták, hanem a kulturális cselekvést, a róluk való párbeszéd lehetőségét. A gyűjtött és a kiállításban színre vitt tárgyi anyag összetettsége

és mennyisége kapcsán a visszajelzésekből azt az általános tapasztalatot vontuk le, hogy a rövid, egy-két mondatos, érdekes történetek a legjobban kezelhetők, a látogató közönség számára is a legbefogadhatóbbak, a múzeumi párbeszédre, „kibeszélésre” alkalmasak.

Együttműködő intézmények

Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium, Szombathely
Bundesgymnasium und Bundesrealgymnasium, Kurzwiese, Eisenstadt
Burgenländisches Geschichte(n)haus, Bildein
Burgenländisches Landesmuseum, Eisenstadt
Das Literaturhaus, Mattersburg
HLW, Teresianum, Eisenstadt
Nagy László Gyógypedagógiai Intézmény, Kőszeg
Néprajzi Múzeum, Budapest
Paragvári Utcai Általános Iskola, Szombathely
Savaria Múzeum, Szombathely
Általános Iskola, Sótöny
Zrínyi Ilona Utcai Általános Iskola, Szombathely

Konklúzió: vers múzeumlátogató gyerekeknek

(A költő előadásában elhangzott a *Gyermekvilágok #5 – Kinderwelten #5* kiállítás megnyitóján.
Néprajzi Múzeum, Budapest, 2008. december 5.)

Varró Dániel: Megnyitó

Tisztelt látogatók! E szó – zokon
ne vegyétek, de elárul sokat:
a múzeum idős, beteg rokon,
akit az ember néha „látogat”.
De táthatjátok most a szátokat!
Hisz ezúttal gyűjtők és egyedek
mondhatni egyaránt a gyerekek.

Hogy utáltam én múzeumba járni
gyerekkoromban! Egy ütött-kopott
szakóca, vagy egy ezeréves sámli,
min kecskét fejtek rég a szölkupok,
nem mondom, hogy csigázni föl
tudott.

Pedig, hogy lelkünk mire rezonál,
minden azon bukik, vagy azon áll.

Gyarló vagyok. A történelmi múlt,
évszázadokra vissza ami nyúl,
nem pendít bennem semmiféle húrt,
de megszólít egy retró guminyúl,
mi egy gumirépát tart hanyagul.
S a paklira is áll ez a kitétel,
miben Darth Vader a Fekete Péter.

S megszólít más is e kiállításon,
az áhított kompjúter (commodore),
a gombfoci...! Emlékeim kiásom

a föld alól, mit ráhordott a kor,
s tán másnak is a szívéig hatol
e sok kis tárgy, a gyermeki terek –
hiszen majdnem mindenki volt gyerek.

Saját gyermekvilágunk hova lett?
Bennünk a vágy mikor hagyott
alább?
Írni a Jézuskának levelet,
hogy hozzon nekünk moncsicsi
babát,
vagy playmobilt, vagy legót
legalább?
Megírva közvetlenül, naivan,
hogy új kell, mert az бүdös, ami van.

Ó, vágyakból cefrézett sűrű párlat,
miben elvegyül a most és a nemrég
– hogy költőien mondjam – ez a
tárlat.
Gyerekvágyak között tart szimpi
szemlét,
hány játék, könyv, levél, nemrég
emlék, egy tűnő korból mennyi-mennyi
nyom...
Nem is sokat cicózok – megnyitom.

GYERMEKVILÁGOK #5 – KINDERWELTEN #5

A Néprajzi Múzeum és a kiállítás elkészít munkájába bevont közösségek együttműködése

A Savaria Múzeum 2007-es *Gyermekvilágok #2 – Kinderwelten #2* kiállítása vendégtárlatként szerepelt a Néprajzi Múzeumban 2008. december 6. és 2009. április 30. között. A budapesti tárlat az eredeti hat témakört (családi emlékek, gyermekvagyok, játékok, szobavilágok, iskolai ifjúsági szervezetek) az ajándékozás témájával egészítette ki. A szombathelyi kiállítás múzeumpedagógiai koncepciójához igazodva e téma feldolgozása is gyerekek, illetve egyetemi hallgatók bevonásával valósult meg. A Néprajzi Múzeum az új résztéma előkészítésében három korosztállyal működött együtt: a kutatásban részt vevő 9 hallgatóval és 25 fő, zömében budapesti, Pest megyei és Győr környéki 5–6, illetve 11–13 éves általános iskolás gyerekekkel. A kutatásnak három fő célja volt:

1. Olyan muzeológiai szempontból is releváns kortárs kutatás megszervezése, amely hallgatók bevonásával valósul meg, és alkalmat ad számukra különböző muzeológiai elméletek megismerésére és módszerek kipróbálására.
2. A *Gyermekvilágok 2# – Kinderwelten 2#* című kiállítás törzsanyagának kibővítése egy izgalmas, mai és a vendégkiállítás idején (a karácsonyi időszakban) különösen aktuális témával.
3. A Néprajzi Múzeum munkatársai, a Savaria Múzeum munkatársainak és burgenlandi kollégáiknak *Gyermekvilágok – Kinderwelten* címet viselő kiinduló projektjéhez hűen, a projektben önként részt vevő gyerekeket érzékenyebbé és reflexívebbé kívánták tenni saját tárgyi világuk iránt.

A kutatásba, a dokumentációba és a tárgygyűjtésbe bevont hallgatók az ELTE néprajz szakán meghirdetett *Kortárs tárgykultúra 1. – Gyermekvilágok: ajándékozás* (2008, őszi szemeszter) kurzus keretében kapcsolódtak be a múzeum munkatársainak koordinálásával. A kutatószeminárium alkalmat adott a hallgatóknak a mai releváns muzeológiai elméletek és módszerek megismerésére, valamint a különböző muzeológiai tevékenységek (például kiállítási koncepció kidolgozása, múzeumi szempontokon alapuló tárgygyűjtés és kutatás, kiállítás kivitelezése, tárlatvezetés) kipróbálására, miközben a gyerekek körében jellemző kortárs ajándékozási szokásokat vizsgálták. Az ajándékozás a gyerekkor és a gyerekek kortárs tárgyvilágának fontos, jelentésteli szelete, kutatásával betekintés nyerhető a gyerekek fogyasztási szokásaiba, társas kapcsolataik rendszerébe. A kutatás kiterjedt a korosztályra jellemző ajándéktípusokra és ajándékozási motivációkra, a kapott és adott tárgyakra: a saját kezűleg készített apró figyelemességekre, születésnapra, karácsonyra kért játékokra, vágyott, majd saját zsebpénzből megszerzett, illetve olyan különböző, ajándékba adott tárgyakra is, amelyek elsősorban a barátságok és társadalmi kapcsolatok fenntartását szolgálják. A hallgatók két elméleti bevezető óra után olvasmány-összefoglalók és kutatási tervek leadása után kezdhették meg a gyakorlati részt, a terepkutatást. A leadott kutatási tervnek az alábbi szempontokat kellett tartalmaznia.

Problémafelvetés: hogyan járható körül a gyermekek mai világában az *ajándék* témája? Hogyan bontható résztémákra, s ezeken belül mik a releváns kérdések? Módszer: hogyan érdemes kapcsolatba lépni a gyermekekkel, és milyen technikák alkalmazhatók a találkozások során? Milyen médiumok (tárgy, szöveg, kép) alkalmasak a kutatási téma „múzeumba vitelére”, és ezek hogyan tematizálhatók? Várható eredmények: a kiinduló kérdések és az alkalmazott módszerek fényében mi és hogyan válik bemutathatóvá a múzeumban?

A terepmunka a témához kapcsolódó tárgyak és kontextusuk minél kiterjedtebb vizsgálatára irányult. A kutatásban önként jelentkező általános iskolásokkal egy közös, iskolai találkozás (osztályfőnöki óra keretében), majd minimum kétszeri személyes találkozás és interjúzás (félíg strukturált interjúk készítése) szolgált az együttes munka gerincéül. Ezt egészítette ki az együttműködő muzeológusok kérésére a tárgyak helyszíni fényképes dokumentációja (esetleg használat közben is), terepnapló vezetése, valamint tárgy- és tárgyinformáció-gyűjtés. Ez utóbbi a három kedvenc ajándéktárgy kiválasztására irányult az interjúalanyok véleménye, iránymutatásai szerint, továbbá a tárgyakhoz tartozó egyéb tárgyak feltérképezésére (pl. fénykép, csomagolópapír, kísérő cédula stb.). A hallgatókat megkértük, hogy gyűjtsenek tárgytörténeteket is interjú formájában és/vagy közvetlenül a gyerekek által írt történeteket, és töltsenek ki leírókarton-mintát is, ami a múzeumi tárgyleíró karton alapján készült. A tárgygyűjtés – aktuálisan használt, fontos személyes tárgyakról lévén szó – a kiállítás idejére kölcsönözhető tárgyakra irányult. Ez szintén a kutatásban részt vevő egyetemi hallgatók bevonásával valósult meg (a kiállítás zárását követően a kölcsöntárgyakat a múzeum munkatársai juttatták vissza). A 95 kölcsönadott tárgyból a kiállítás 32 darabot mutatott be, melyeket a hallgatókkal közösen válogattunk ki. A kiállítás installálását a múzeum stábjja végezte, ebben időszak miatt sem az egyetemisták, sem a gyerekek nem vettek részt. A kutatás interjús és fényképes anyagát, valamint a gyerekek által írt tárgytörténeteket a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma őrzi.

A kiállításon bemutatott ajándéktárgyak tulajdonosai közül a fiatalabb korcsoport (5–6 évesek) a Jókai Mór Általános Iskola (Budapest, XVI. ker.) néptánccsoportjának tagjai, az idősebbek (11–13 évesek) pedig a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium (Budapest, XI. ker.) 7. A osztálya. A hallgatók ismeretségi köréből (nem családtagjaik közül) is bevonódtak a munkába, Budapest és Győr környéki gyerekek mindkét korosztályból.

A múzeum először több tanárral vette fel az iskolákból a kapcsolatot. Végül ketten vállalták, hogy az osztályukat/csoportjukat segítenek bevonni a közös munkába, illetve olyan gyerekeket találnak köztük, akik önként és szüleik beleegyezésével szívesen adnak interjút és kölcsönöznek tárgyat a kiállítás idejére. Ezt egy osztályfőnöki óra követte, melyen a hallgatók és a kutatószemináriumot vezető muzeológusok bemutatkoztak. Játékos formában beszélgettünk a gyerekekkel az ajándékozásról, az ő és a mi vágyott, illetve kapott ajándékainkról; a múzeumról és a kiállításról mint műfajról; a kutatás és a tárgygyűjtés szándékáról, mikéntjéről. Megkértük őket, hogy gondolják át, szeretnék-e megmutatni szélesebb körben a személyes tárgyaikat (először a kutatást végző hallgatóknak, majd a kiállításon szélesebb közönségnek is). Mondják el otthon, hogy kikkel találkoztak az osztályfőnöki órán, miről volt szó, és kérjék ki szüleik véleményét a projektben való részvételről. Ezzel párhuzamosan a tanárok segítségével a múzeum felhívást juttatott el a szülőknek, amelyben részletesen leírta a célokat, a tervezett folyamatot és együttműködési módot.

A tanároktól érkezett visszajelzés alapján kiderült, kik azok a gyerekek, akik szüleik

beleegyezésével vállalják a részvételt a projektben. Az így kialakult névsorból az egyetemisták választottak interjúalanyt, és hallgatónként három gyerekhez látogattak el. Először a szülőkkel vették fel a kapcsolatot, és szóban egyeztették a kutatás kívánt folyamatát: szeretnének ellátogatni személyesen a gyerekekhez, a szobájukban interjút és fotót készíteni, az ajándéktárgyakat megnézni, történeteiket megismerni stb. Az interjúk, a fotók és a gyerekek által írt tárgy történetek archiválásához írásos szülői hozzájárulást kértünk és kaptunk, illetve ahhoz is, hogy a gyűjtött anyag válogatott formában a kiállításban szerepelhessen. A tárgyokról készült dokumentumok kisebbik része jelenleg már kutatható, a többség csak hosszabb időre zárva kerülhetett be a múzeumba. A tárgyak kölcsönzéséhez a múzeum haszonkölcsön-szerződést kötött a szülőkkel, szintén a hallgatók közvetítésével. A tárgyak különböző módon jutottak el a múzeumba: vagy a hallgatókon, vagy a tanárokon keresztül, vagy néhány esetben a gyerekek hozták be a szülők kíséretében.

A kapcsolat kiépítésében – amit gyakorlatilag a hallgatók végeztek közvetítőként a gyerekek és múzeum között – fontosnak tartottuk, hogy mind a gyerekek, mind a szülők kizárólag önként, saját elhatározásból vegyenek részt a közös munkában. Továbbá, hogy megértsék, egy tárggyal kapcsolatban milyen fontos szerepe van a hozzá tartozó sokrétű információnak, hiszen nem csupán magát a tárgyat, hanem azon keresztül kulturális jelentéseket, társadalmi jelenségeket vizsgálunk, illetve próbálunk megérteni. Ezért van szükség interjúkészítésre, helyszíni, esetleg használat közbeni dokumentációra, több találkozással járó személyes kapcsolatra a gyerekekkel. Értékítélet nélkül dolgozunk, számunkra nincs „jó” vagy „rossz” (ajándék)tárgy vagy játék (pl. egy számológépes játék ugyanolyan jó, mint egy legó). Jellemző kortárs ajándékozási szokásokat szerettünk volna megismerni ebben a korosztályban, a gyerekekkel közösen kiválasztott, kiemelt tárgyakon keresztül. A kiállítási részvételt egy olyan lehetőségnek tartottuk a gyerekek számára, amelyben kipróbálhatják, milyen kívülről szemlélni a saját tárgyaikat és világukat, milyen együttműködni egy nagy intézménnyel, és abban is bízunk, hogy a részvételen keresztül a múzeum és múzeumlátogatás mint gyakorlat közelebb kerülhet hozzájuk.

Az egyetemi félév szűkös határidőt szabott a projekt teljes lebonyolításához, ennek ellenére a tárlat a sokrétű együttműködésnek köszönhetően sikeresen elkészült, és széles érdeklődést váltott ki. A kurzusra jelentkező 12 hallgatóból 9-en teljesítették a kutatószemináriumon közösen kialakított és a múzeum által meghatározott feladatokat. Az egyetemisták nagyon sűrű és rendkívül komplex tevékenységnek tartották a közös munkát (elméleti alapozás, kapcsolatépítés, kutatás, sokrétű dokumentálás, szervezés, adminisztráció, gyűjtött anyag rendezése leadása stb.). Három hallgatónak a kiállítás üzemeltetésében (pl. tárlatvezetések megtartásában) kellett még közreműködni a kurzus teljesítéséhez. A gyerekek azonban már nem vettek részt ebben munkában, jóllehet fontos és szükséges része lehetett volna az együttműködési folyamatnak.

A gyerekek, szülők visszajelzései alapján a többség elégedett volt a kiállítással, az ott viszontlátott saját tárgyak bemutatásával. Egy 12 éves kislány azonban, látva a vitrinben a néhány éves kora óta nélkülözhetetlen személyes tárgyát, elsírta magát, és szerette volna elvinni, mondván, nem

tetszik neki az elhelyezése. Illetve a kapcsolatfelvétel kezdetén, az osztályfőnöki óra után azt a visszajelzést kaptuk a tanárnő tolmácsolásában a 7. A osztálytól, hogy keveset mosolyogtunk, és ez kevésbé bátorította őket az együttműködésre.

A közös munka folyamatát és tapasztalatait szem előtt tartva fontos tanulság, hogy a gyerekekkel folytatandó együttműködés kialakítására, akár csak a pedagógussal és a szülőkkel a kapcsolatépítésre, sokkal több időt kell szánni. Ezenkívül egy múzeumpedagógus és/vagy pszichológus bevonásával érdemes lehetőséget adni és gyakorlati teret biztosítani a tárgyakról szóló közös gondolkodásnak, az emocionális kérdések feldolgozásának, megértésének, ami szorosabb és hosszabb távú együttműködés esetében elengedhetetlen. A projekt a munkában részt vevő egyetemi hallgatók nélkül nem valósult volna meg a tervezett időn belül, így viszont a múzeum és a gyerekek, illetve a szülők közti kapcsolat nem tudott elmélyülni, és akár hosszabb távon is működőképessé válni.

A projektben részt vev hallgatók és gyerekek

Benedek Nóra, egyetemi hallgató: Krómer Zsuzsanna, Sándor Melinda, Vértes Sára

Serdült Csilla, egyetemi hallgató: Lovay Beáta, Lovay Brigitta, Gabelics Anna

Töttősi Annamária, egyetemi hallgató: Czirják Luca, Molnár Hanna, Molnár Dóra

Hegedűs Fanni, egyetemi hallgató: Tankó Réka, Tankó Eszter, Bartha Réka

Korbuly Ágnes, egyetemi hallgató, Giricz Gerda, Giricz Janka, Kállay Mária

Molnár Krisztina, egyetemi hallgató: Hirt Laura, Komlósi Marcell, Komlósi György, Palkó Péter

Rácz Borbála, egyetemi hallgató: Zelei Dániel, Forintos Anna

Szoliva Ildikó, egyetemi hallgató: Seller Károly, Turi Gellért

Tarcsai Mónika, egyetemi hallgató: Horváth Orsolya, Purgai Zoltán

GYERMEKVILÁGOK #3 #4 #6 #7 – KINDERWELTEN #3 #4 #6 #7

A kiállítás (Bildein, Burgenländische Geschichte[n]haus) magját ugyancsak a szombathelyi Savaria Múzeum gyűjtése alkotta. A tárlat egyik további célja a magyarországi és ausztriai gyermekkor különbségeinek és azonosságainak kijelölése volt az 1945 és 1989 közötti időszakra vonatkozóan. Még ha Szombathely és Bildein között a távolság mindössze 20 kilométer is, és Bildein csak egy kis falu, közel 330 lakossal az egykori vasfüggöny közvetlen közelében. Egy ilyen kis faluban a kommunikáció nem túlságosan bonyolult: az emberek ismerik egymást és a Burgenländische Geschichte(n)haus múzeum jól beágyazott a helyi közösségbe. A team beszélt a helyi emberekkel, és megkérte őket, hozzanak és írjanak le tárgyakat a gyerekkorukból. A kiállítás a húsvét körüli időszakra esett, ezért ennek az ünnepnek a hagyományos megünnepléséhez kötődő emlékeikről is megkérdeztük őket. Eisenstadt-ból a helyi szakképző iskola (Berufsschule) és a HAK (egyfajta üzleti iskola) tanulóit vonta be a kutatás. A munkában egy speciális témát dolgoztak fel: a nyári vakációt. A csapat tagjai régi és mai emléktárgyakat gyűjtöttek, amelyek történeteit a használók rövid szövegekben mondták el. A részt vevő tanulók 15 és 20 év közötti

tinédzserek voltak. Az egyik iskolában (HAK) a team tanára kommunikált, a szakképző iskolában viszont a projekt közös workshopokon keresztül valósult meg, a kiállítási teammel együttműködésben. A kutatás kereteit azonban nyitottá tették: felhívásokat küldtek szét a faluban, postán és e-mailben, és részvételre bátorították a helyieket. Hartbergben a gyermekvilágok téma körüli gyűjtés hozzá tartozott a múzeum éppen aktuális, újra beindítása folyamatához. Azon a helyszínen a speciális új téma a karácsonyi emlékek voltak. Itt két iskolát vont be a projekt, egy gimnáziumot és egy óvónőképzőt. Az iskolások videókat és interjúkat készítettek azokkal, akik a karácsonyi eseményen dolgoztak. A gyermekvilágok kiállítássorozat azonban a burgenlandi romák gyermekkori emlékeinek gyűjtésével és bemutatásával egy speciális témát is fókuszba állított. A projekt Oberwartban (Felsőőr), a burgenlandi roma népfőiskolával (Volkshochschule der Burgenländischen Roma) együttműködésben, 15 férfi és nő gyermekkori emlékeit dolgozta fel és mutatta be tárgyakkal és videointerjúkkal. A kiállítás a személyesen megélt történetek és a hivatalos történelem közötti összehasonlítási lehetőségeket kereste.

Konklúzió

A gyerekek mindennapi tárgykultúrájára koncentráló projektsorozat alapvetően az egyes együttműködő múzeumok és társadalmi környezetük, illetve a nyilvánosság közötti párbeszédre alapult. A kommunikáció kereteit a magyar és osztrák közgyűjtemények holdudvarában működő civil szervezetekkel, a különféle szintű oktatási intézményekkel, a médiával, de akár a partneri viszonyt vállaló egyénnel való együttműködés, kölcsönösség jelölte ki. A projekteket felépítő múzeumpedagógiai programok a különféle lokális, regionális és országos, valamint nemzetközi gyűjtőkörű muzeális gyűjtemények, illetve a saját kortárs tárgyi világ értelmezését valósították meg az időben és a földrajzi-politikai térben eltérő „gyermekvilágok” szemszögéből. Ezek a kulturális akciók inspirációt jelentettek a kiállítást megelőző közös gyűjtő-feltáró munkához, a rendezővel kidolgozásához. A személyes értékek bevonása és közös értelmezése, illetve a közvetlen részvétel a múzeumi munkában, az ebben az élményben rejlő motiválóerő a kivitelezésében is kulcsfontosságú maradt. A dialogikus viszonyra épített installációnak köszönhetően a múzeumi tér mint „játéktér” a mai (poszt)modern tárgykultúrában rejlő olyan szubjektív jelentéseket tett láthatóvá, mint például a szociális kapcsolatok, családi kötődések és személyes emlékek, amelyek nem csak a múlton elmerengés helyzetét teremtették meg. Ennél sokkal többet kínáltak: a generációk közötti párbeszédet, az egymás jobb megértésének lehetőségét és esélyét is felvillantották, és szubjektív múzeumi teret teremtettek.

Irodalom

Illés Péter 2007 Nyitottság, jelenidejűség és ideiglenesség múzeumi párbeszédben (Gyermekvilágok – Kinderwelten #1–2). In: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Pillanatképek a mából. A kortárs kultúra múzeumi feldolgozása*. Néprajzi Múzeum, Budapest (MaDok-füzetek 5.), 98–103.

Illés Péter – Lehner, Andreas – Tóth Kálmán (szerk./Hrsg.) 2007 *Gyermekvilágok – Kinderwelten*. Kiállítási katalógus/Ausstellungskatalog. Savaria Múzeum – Vasi Múzeumbarát Egylet, Szombathely.

Kiállítás

2007 *Gyermekvilágok–Kinderwelten #2*. Savaria Múzeum, Szombathely. Kurátorok: Andreas Lehner, Barbara Meyer, Illés Péter, Tóth Kálmán. (

<http://www.muzeumbarat.hu/gyermekvilagok/kinderwelten.html>)

2008 *Gyermekvilágok–Kinderwelten #3* + „Ostern”. Burgenländisches Geschichte(n)haus, Bildein. Kurátorok: Andreas Lehner, Illés Péter, Tóth Kálmán.

2008 *Gyermekvilágok–Kinderwelten #4* + „die großen Ferien”. Landesmuseum, Eisenstadt. Kurátorok: Andreas Lehner, Illés Péter, Tóth Kálmán.

2008 *Gyermekvilágok–Kinderwelten #5* + „ajándékok”. Néprajzi Múzeum, Budapest. Kurátorok: Andreas Lehner, Illés Péter, Tóth Kálmán, Vörös Gabriella.

2008 *Gyermekvilágok–Kinderwelten #6* + „Weihnachtserinnerungen”. Museum Hartberg. Kurátor: Andreas Lehner.

2010 ROMA KinderWelten #7. Offenen Haus Oberwart. Kurátor: Andreas Lehner. (http://www.dade.at/kinderwelten/kw7-roma-oho/kw7_OHO_inhalt.htm)

Esemény

2006 Nyári múzeumbogár tábor. Foglalkozásvezető: Tóth Kálmán. (<http://www.muzeumbarat.hu/tartalom.php?tart=142>)

2006 Babahalom a lomban. Valóban? Foglalkozásvezető: Joó Emese. Savaria Múzeum, Szombathely.

2007 Gyermekvilágok a képzőművészetben. Foglalkozásvezető: Drinóczky Viktória. Szépművészeti Múzeum, Budapest (<http://www.muzeumbarat.hu/tartalom.php?tart=145>)

2007 Kirándulás Carnuntumba – Römerstadt Carnuntum, Petronell–Carnuntum. Szervező: Vasi Múzeumbarát Egylet.

2007 A Tarisznyások Együttes koncert. Savaria Múzeum, Szombathely

2007 Gyermekvilágok–Kinderwelten #1. Foglalkozásvezető: Vera Vlassits. Landesmuseum, Eisenstadt.

A *Gyermekvilágok #2 – Kinderwelten #2* a MaDok-program *Kiállítási dominó* programjában, a *Gyermekvilágok #5 – Kinderwelten #5* vendégtárlat pedig a *Dominó remix 2008* keretében valósult meg.

Kiállítási koncepció: Illés Péter, Tóth Kálmán. Projektötlet: Andreas Lehner. A gyűjtőmunka

koordinátorai: Christine Heindl, Andreas Lehner, Barbara Mayer, Mag. Christa Perschy, Vera Vlassits (Burgenland).

A múzeum akkori főigazgatója, Fejős Zoltán és a MaDok-program koordinátora, Frazon Zsófia tartotta.

Kemény Márton és Vörös Gabriella muzeológusok koordinálásával.

A leírókarton a következő adatok gyűjtését célozta: a gyűjtés ideje, helye, a tárgy elnevezése (irodalmi, helyi vagy népi név), a tárgy leírása (anyag, technika, szín, forma, szerkezet, díszítés, feliratok, állapot), a tárgy méretei; készítésének, használatának, megszerzésének módja (gyűjtő/eladó/ajándékozó – jelen esetben kölcsönadó – neve, foglalkozása), a leírókarton kitöltésének ideje és a kitöltő neve.

A készített fotók száma 452 db, ebből a kiállításban 26 db volt látható és 255 db-ot leltáraztak be. A tárgyakhoz kitöltött leírókartonok száma 52 db. Az interjúalanyokkal összesen 23 interjú készült. A gyerekek 21, saját kezűleg írt tárgytörténetet adtak le. Ebből jelenleg kutatható: 6 interjú (tereptaplóval), 11 leírókarton a kölcsönadott tárgyról, 7 fogalmazás (rövid tárgytörténet a gyerekektől), valamint 65 terepfotó. Továbbá zárolt formában megtalálható még az archívumban: 16 interjú (tereptaplóval), 21 leíró karton a kölcsönadott tárgyról, 18 fogalmazás (rövid tárgytörténet a gyerekektől), és 263 terepfotó. Ezt egészíti ki a kiállításba beválogatott kölcsöntárgyak 23 db tárgyfotója, amelyeket Sarnyai Krisztina, a múzeum fényképésze készített.